

Ιβάν ΠΙΛΙΤΖΕΒ,

Πρώην Πρόεδρος της Ελληνικής παροικίας του Αζερμπαϊτζάν

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ

Πώς δημιουργήθηκε ο απόδημος Ελληνισμός στο Αζεμπαϊτζάν, πότε εμφανίστηκαν εδώ οι πρώτοι άποικοι? Ας στραφούμε στην ιστορία.

Το VII αιώνα π.Χ. οι Έλληνες είχαν κατοικήσει τα νότια παράλια της Μαύρης θάλασσας, το λεγόμενο Εύξεινο Πόντο, που στη μετάφραση από τα Ελληνικά σημαίνει «φιλόξενη θάλασσα». Η σημασία αυτής της θάλασσας στην οικονομική ζωή του λαού ήταν μεγάλη.

Οι πόλεις-κράτη στην Αρχαία Ελλάδα, δημιουργώντας στα παράλια του Εύξεινου Πόντου, στη Μικρά Ασία τις αγροτικές και εμπορικές αποικίες επιδίωκαν τόσο οικονομικούς, όσο και πολιτικούς στόχους. Εξομούσαν τα κοινωνικά προβλήματα στην ίδια την Ελλάδα μέσω μετεγκατάστασης των φτωχών.

Από τον VI έως XV αιώνα μ.Χ., ο Πόντος έγινε ένα από τα επτά μέρη της Βιζαντινής Αυτοκρατορίας, οι Έλληνες που ζούσαν στα εδάφη αυτά, συγκεκριμένα στο βορειοανατολικό τμήμα της Μικράς Ασίας (Σαμψούντα, Κερασούντα, Τραπεζούντα, Σινώπη με τις γειτονικές περιοχές), αυτοαποκαλούνται «Ρωμαίοι», δηλαδή υπήκοοι της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, και η Ποντιακή διάλεκτος έγινε επίσημη γλώσσα.

Η γλώσσα των απογόνων των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, που μετοίκισαν τον XIX - αρχές XX αιώνα, κυρίως στον Καύκασο, η Ποντιακή και η Ρωμέϊκη διάλεκτος, διαφέρει σημαντικά από την Ελληνική, δηλ. Νεοελληνική.

Οι πρώτοι άποικοι στον Καύκασο, κυρίως στην Γεωργία, εγκαταστάθηκαν μετά τους Ρωσοτουρκικούς

πολέμους. Στο Αζερμπαϊτζάν, οι πρώτοι Έλληνες εγκαταστάθηκαν στο χωριό Μεχμανά (η περιοχή του Καραμπάχ του Αζερμπαϊτζάν) όπου «μετά από αίτημα των ενοριτών στις 23 Μαΐου του 1830 ο Διοικητής του Καραμπάχ, ο ταγματάρχης Καλατσέβσκι, μεσολάβησε στον έξαρχο της Γεωργίας για τον διορισμό έναν ιερέα για τους Έλληνες που ζούσαν στην περιοχή του Καραμπάχ, διότι οι ιερείς τους πέθαναν και δεν υπήρχε κανείς να τελέσει τις λειτουργίες, να στεφανώνει, και αυτό θα μπορούσε να επηρεάσει το ηθικό επίπεδο των μετεγκατασταθέντων». Το αίτημα εγκρίθηκε και στους Έλληνες, στο χωριό Μεχμανά, έστειλαν τον αρχιερέα Βασίλι Ανδριάνοβ.

Η επαρχία του Ελισαβετπόλ ήταν γνωστή για τα πλούσια κοιτάσματα του χαλκού. Το 1851 ο Χαρλάμπι Κουντούροβ, εργοδηγός ορυχείων από την Τραπεζούντα (γνωστός και ως μάστορας Αλλαχβερντί), έχτισε δύο χυτήρια χαλκού σύμφωνα με ένα πρωτόγονο ασιατικό μοντέλο – Πιρνταουντάνσκι, στο πάνω μέρος του ποταμού Οχτσι-Τσάι και Καβάρτσκι – στην πλαγιά του όρους Σαγιάντ-Δας (κοντά στην πόλη Ορντουντάμπ). Σε αυτά εργαζόνταν κυρίως οι Έλληνες από την Τραπεζούντα.

Το 1860, ο Χ. Κουντούροβ για φιλανθρωπικούς σκοπούς έχτισε εκεί ένα σχολείο και μια εκκλησία. Ο ιερέας ήταν ο Νικόλαος Λαβάς. Στα επόμενα χρόνια τα χυτήρια είχαν εκσυγχρονιστεί και πέρασαν στην κατοχή των υιών του Κουντούροβ.

Υπάρχουν αναφορές για τους Έλληνες – κτίστες των ορθόδοξων εκκλησιών στα μέσα του XIX αιώνα.

Έτσι, «στο Μπακού το 1850 – 57 το Ναό του Αγίου Νικολάου για 400 πιστούς, μέσα στο φρούριο, στις πύλες Σεμάχ κοντά στο φυλάκιο, έχτισαν οι Έλληνες εργολάβοι από την Τραπεζούντα σύμφωνα με το συμβόλαιο – Συμεόν Γκιτέρα και Χαράλαμπι Πάλιστοβ». Ο ναός ήταν περίπου 43 μέτρα.

Οι Έλληνες που ζούσαν στην πόλη Σεμάχ, Μουράντ Χαρλάμοβ, Δμίτρι Ίλιεβ και Βασίλι Εγκόροβ ήθελαν να χτίσουν στο χωριό Αλτί-Αγατσί εκκλησία σύμφωνα με το σχέδιο τους. Ο πέτρινος ναός χτίστηκε το 1854-1855 και καθαγιάστηκε στο όνομα του Αγίου Νικολάου.

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία των οικογενειακών καταλόγων, ο πληθυσμός το 1886 στην επαρχία της πόλης Ελισαβετπόλ αριθμούσε 102 Έλληνες στην επαρχία του Μπακού δε ζούσαν πια Έλληνες εκείνη την εποχή.

Το μεγαλύτερο τμήμα των Ελλήνων μετακόμισε στο Αζερμπαϊτζάν προς το τέλος του XIX και αρχές XX αιώνα.

Σύμφωνα με την απογραφή του 1897 βλέπουμε ότι στην επαρχία του Μπακού ζούσαν 278 Έλληνες και στην επαρχία του Ελισαβετπόλ 658.

Η απογραφή του 1897 βασίστηκε στη μητρική γλώσσα για τον καθορισμό της εθνικότητας, δηλαδή έλαβε υπόψη της μόνο ελληνόφωνους Ρωμαίους.

Αργότερα, κυρίως στην πόλη του Μπακού, που ζούσε την βιομηχανική του άνθηση, για την αναζήτηση δουλειάς και καλύτερης ζωής άρχισαν να μετακινούνται οι Έλληνες της Τραπεζούντας, του Κάρς και των γύρω χωριών, καθώς και μετανάστες από την Γεωργία, Βόρειο Καύκασο, την επαρχία του Ελισαβετπόλ και από την Ελλάδα.

Στη φιλόξενη και πολυπολιτισμική γη του Αζερμπαϊτζάν βρήκαν το σπίτι τους.

Ανάμεσά τους ήταν κτίστες, βιοτέχνες, τεχνίτες και μικροέμποροι, διανοούμενοι (γιατροί, δάσκαλοι). Πολλοί Έλληνες ήταν αρτοποιοί και είχαν τους δικούς τους φούρνους.

Για την επίλυση των εσωτερικών προβλημάτων έγινε αναγκαία η συσπείρωση τους και έτσι, στην πρώτη συνέλευση των Ελλήνων του Μπακού, αποφασίστηκε να ιδρυθεί ο Ελληνικός Φιλανθρωπικός Σύλλογος.

«Στο αίτημα που είχε υποβληθεί στις 7 Δεκεμβρίου του 1907 στις Αρχές της πόλης για την άδεια είχε επισημανθεί ότι στην πόλη του Μπακού μένουν περίπου 800 Έλληνες, οι περισσότεροι από τους οποίους μετακόμισαν από τη Μικρά Ασία, δεν γνωρίζουν τα Ρωσικά και δε μπορούν να εκκλησιαστούν. Για το λόγο αυτό ο νεοσύστατος Σύλλογος ζητούσε από τις Αρχές να ανοίξει Ελληνική εκκλησία, καθώς επίσης να επιτραπεί, σύμφωνα με το Καταστατικό που είχε υποβληθεί μαζί με το αίτημα, η παροχή βοήθειας στα φτωχά μέλη της κοινότητας, το

άνοιγμα του σχολείου κ.τ.λ. Το αίτημα είχε υπογραφεί από τον Πρόεδρο του Συλλόγου Α.Ν. Αθανασιάδη και τον Αναπληρωτή του Λ.Α. Ελευτέροβ. Οι ιδρυτές του Συλλόγου ήταν οι Ματσαρίδης Φ.Ι., Αβραμίδης Φ.Ν., Ζαπέτος Ν.Γ., Παπαδόπουλος Ι.Ι. και Μιχαηλίδης Δ.Δ. Η απάντηση στο αίτημα τους ήταν θετική.»

Από τότε ο Ελληνικός Φιλανθρωπικός Σύλλογος άρχισε τη φιλανθρωπική του δράση, ο σκοπός της οποίας ήταν η διατήρηση του έθνους, της γλώσσας, των παραδόσεων, των εθίμων και η παροχή βοήθειας στους φτωχούς μέσω διαμοιρασμού των χρημάτων από τις δημοπρασίες, φιλανθρωπικές παραστάσεις και εισφορές των πλούσιων Ελλήνων.

Το 1923, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία, στο Αζερμπαϊτζάν μόνο στον αστικό πληθυσμό ζούσαν 1168 Έλληνες και στο χωριό Μεχμανά 58. Οι Έλληνες ζούσαν επίσης στη Γκιάντζα, στο Σαμπιραμπάντ, Ναχιτσεβάν και άλλες πόλεις. Όμως, το κύριο μέρος τους – 914 Έλληνες, από τους οποίους οι 230 ήταν Έλληνες υπήκοοι - ζούσε στην πόλη του Μπακού. Υπάρχουν στοιχεία ότι οι 734 θεωρούσαν την Ελληνική γλώσσα μητρική τους γλώσσα, και οι περισσότεροι από αυτούς ήταν μορφωμένοι άνθρωποι.

Υπήρχε τότε και το Ελληνικό Προξενείο (που βρισκόταν απέναντι στο Θέατρο Ρωσικού δράματος).

Η αιτία για το μεγάλο αριθμό των Ελλήνων υπηκόων ήταν ότι ένα μέρος των Ελλήνων της Μικράς Ασίας που ζούσε εδώ διατήρησε την Ελληνική υπηκοότητα, ελπίζοντας τελικά να επιστρέψει στην Ελλάδα. Υπήρχαν Έλληνες που ήρθαν στο Μπακού από την Ελλάδα πριν την επανάσταση.

Ενδιαφέρουσα στατιστική: από όλους τους ξένους υπηκόους που ζούσαν στην ΕΣΣΔ το 1937 το 95% ήταν Έλληνες. Οι περισσότεροι Έλληνες του Μπακού ζούσαν στο κέντρο της πόλης. Ο Φιλανθρωπικός Σύλλογος βρισκόταν σε ένα διώροφο κτίριο στην οδό Μιλιόνναγια 22 (Φ. Αμίροβα). Οι δύο όροφοι φιλοξενούσαν τη διοίκηση, τη λέσχη, το ελληνικό θέατρο, το σχολείο, τη βιβλιοθήκη και την εκκλησία. Η αίθουσα του σχολείου την ώρα των μαθημάτων ήταν χωρισμένη με χωρίσματα, τα οποία αφαιρούνταν κατά τη διάρκεια συναυλιών και θεατρικών παραστάσεων. Το δωμάτιο δίπλα σε αυτήν την αίθουσα χρησίμευε ως εκκλησία (έκλεισε το 1928).

Στο Ελληνικό τετραετές σχολείο Νο92 το 1921 υπήρχαν 89 μαθητές (43 αγόρια και 46 κορίτσια). Τα μαθήματα πραγματοποιούσαν οι δάσκαλοι Ε.Παυλίδης και Ε.Φουλίδης.

Σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του πρώην κατοίκου του Μπακού καθηγητή – μουσικολόγου Ν.Φ.Τυφτικίδη, «η εκκλησία, το σχολείο, ο σύλλογος και το συμβούλιο του συλλόγου λειτούργησαν άσφoga, σαν ρολοί». Τη λειτουργία στον ναό τελούσε στα Ελληνικά τα Σάββατα, τις Κυριακές και τις αργίες ο ιερέας Ιωάννης Δαμιανίδης. Από το 1924 επικεφαλής του σχολείου και πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου ήταν ο ιδιαίτερα καλλιεργημένος, επιβλητικός, εξαιρετικά αυστηρός και απαιτητικός Ευστάφιος Αναστασιάδης. Μαζί με τον Αναπληρωτή του ΔΣ Π. Χαλδογιαννίδη ο Αναστασιάδης εκτελούσε ένα σωρό σημαντικών και χρήσιμων πραγμάτων: ήταν υπεύθυνος για τις θεατρικές παραστάσεις, βραδιές ψυχαγωγίας, εκθέσεις, συνελεύσεις, δημοπρασίες, λαχεία.

Το θέατρο ήταν ερασιτεχνικό. Ο θίασος αποτελείτο από δασκάλους και μαθητές του ελληνικού σχολείου. Είχαν ενωθεί στο θεατρικό όμιλο «Ευριπίδης». Οι πιο ενεργοί ερμηνευτές ήταν οι Γ. Ματσαρίδης, Κ. Σεβαστόπουλος, Π. Ματσαρίδης, καθώς επίσης και μαθητές του σχολείου, ο Ο. Αναστασιάδης, ο Ι. Λυριπίδης, ο Π. Καϊχανίδης και ο Α. Χαλδογιαννίδης. Τις παραστάσεις ανέβαζαν οι επαγγελματίες σκηνοθέτες, η Ε. Φουλίδη και ο άντρας της Φ. Ονουφριάδης, οι οποίοι ήρθαν στο Μπακού από το Βατούμι. Είχαν ανεβάσει πολλές παραστάσεις με θέματα από την αρχαία ελληνική μυθολογία, αρχαίους θρύλους και έπη. Οι παραστάσεις παίζονταν στην Νεοελληνική γλώσσα και σπανιότερα στα Ποντιακά.

Το ρεπερτόριο του θεάτρου περιελάμβανε επίσης παραστάσεις στα Ρωσικά και σκηνές από τη σύγχρονη ζωή. Τις τελευταίες έπαιζε μια ομάδα που ονομαζόταν «ζωντανή εφημερίδα» - μια πολύ διαδεδομένη μορφή της πολιτικής προπαγάνδας τη δεκαετία του 1920. Το ενδιαφέρον για τις παραστάσεις ήταν τεράστιο. Η αίθουσα του θεάτρου ήταν πάντα κατάμεστη. Για τους παρευρισκόμενους, πολλοί από τους οποίους ήταν αγρότες από γενιά σε γενιά, το θέατρο ήταν ένα ηθικό και μορφωτικό σχολείο, αποτελώντας ταυτόχρονα σχολείο για μελέτη της Νεοελληνικής γλώσσας.

Σχεδόν κάθε θεατρική παράσταση είχε τη συνέχεια την οποία περίμεναν όλοι - ήταν οι ζωντανοί ποντιακοί χοροί, όπου όλοι οι χορευτές κρατούσαν ο ένας το χέρι του άλλου και τα τραγούδια συχνά ήταν αστείες μαντινάδες.

Ο εμπνευστής σ' αυτό το μέρος της βραδιάς ήταν ο Θωμάς Τυφτικίδης, ο πατέρας του Ν.Φ. Τυφτικίδη, μουσικός που τραγουδούσε στα Ποντιακά και Τουρκικά, παίζοντας την ποντιακή λύρα (κιαμαντζέ - έγχορδο μουσικό όργανο του Αζερμπαϊτζάν). Τον βοηθούσε ο φίλος του Γ. Δαμιανίδης που έπαιζε με μαεστρία την κιαμαντζέ.

Το καμάρι των Ελλήνων του Μπακού ήταν ο αθλητικός σύλλογος και η ποδοσφαιρική του ομάδα «Εμπρός» η οποία αποτελείτο από τους αδελφούς Γ. και Κ. Δαμιανίδη, Γ. Παπαδόπουλο, Γ. Ματσαρίδη, Δ. Συμφορίδη, Γ. Κόκκίνο, Ι. Μαυροματίδη, Ν. Χριστοδουλίδη και άλλους.

Δυστυχώς, από το 1937, ξεκίνησαν οι μαζικοί πολιτικοί (Σταλινικοί) διωγμοί σε όλη την επικράτεια της ΕΣΣΔ, οι οποίοι δεν άφησαν ανέπαφο και το Αζερμπαϊτζάν. Εκτελούσαν ανθρώπους από εύπορα κοινωνικά στρώματα του πληθυσμού, ανεξαρτήτως της εθνικότητας, συμπεριλαμβανομένων και ντόπιων, ανθρώπων που δεν ήταν αρεστοί στη Σοβιετική ιδεολογία, καθώς επίσης και των υπηκόων των καπιταλιστικών χωρών. Υπό αυτήν την έννοια, η Κεντρική σοβιετική εξουσία δεν

εμπιστευόταν τους Έλληνες - υπηκόους της Ελλάδας και για αυτό ένα μέρος αυτών είχε εκτελεστεί, είχε σταλεί σε στρατόπεδα στη Σιβηρία, και το μεγαλύτερο μέρος είχε εξοριστεί στις στέπες του Καζαχστάν.

Ως αποτέλεσμα αυτής της συγκεντρωτικής πολιτικής ήδη το 1937 το κέντρο του Ποντιακού πολιτισμού στο Μπακού έκλεισε. Χάθηκαν όλα που ένωναν τους ανθρώπους τρεις δεκαετίες. Ήρθαν τα ζοφερά χρόνια για το πολυπολιτισμικό Αζερμπαϊτζάν και πρωτίστως για το ιθαγενές έθνος. Άρχισαν οι μαζικοί διωγμοί σε όλη την χώρα.

Ο προάγγελος των επικείμενων συλλήψεων στο Μπακού έγινε η ξαφνική εξαφάνιση στην πόλη των αφισών του γνωστού πιανίστα Γιάννη Καραγιαννίδη.

Ο Ν.Φ. Τυφτικίδης θυμάται: «Θυμάμαι καλά ότι μέχρι τον Δεκέμβριο του 1937 οι δρόμοι του Μπακού ήταν γεμάτοι αφίσες που ανήγγειλαν τις επερχόμενες συναυλίες του Γ. Καραγιαννίδη. Θυμάμαι επίσης, ότι αυτές οι αφίσες εξαφανίστηκαν ξαφνικά. Και αυτό συνέβη επειδή ο Γιάννης είχε συλληφθεί και πέρασε 18 χρόνια σε στρατόπεδο συγκέντρωσης».

Τον Δεκέμβριο του 1937, στο Μπακού, σε μια νύχτα τα όργανα της βίας συνέλαβαν τον πατέρα, τον πεθερό, το σύζυγο και τον κουνιάδο της Ελληνίδας θεατρικής καλλιτέχνιδας Αγάπη Χαλδογιαννίδη. Κανείς τους δεν γύρισε, όλοι εξαφανίστηκαν σαν βελόνα στα άχυρα».

Συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν ο Ε. Αναστασιάδης, ο ιερέας Ι. Δαμιανίδης με τους γιους του, ο Γ. Λυριπίδης, ο Ε. Παυλίδης, ο Γ. Παπαδόπουλος, ο Γ. Ματσαρίδης, ο Κ. Σεβαστόπουλος και πολλοί άλλοι.

Το γηραιότερο μέλος του Κόμματος των Μπολσεβίκων του Αζερμπαϊτζάν, τον Αναπληρωτή Λαϊκό Κομισσάριο της Βαριάς Βιομηχανίας, τον Ι. Λευκόπουλο, τον βασάνισαν. Αρνήθηκε να υπογράψει ψευδείς μαρτυρίες και πέρασε 17 χρόνια σε στρατόπεδα της Σιβηρίας. Συνελήφθη και πέθανε στο στρατόπεδο ο Φ. Τυφτικίδης.

Ο γιος του Γ. Παυλίδη, ο Α. Παυλίδης, έφερε τον πατέρα του το 1947 στο σπίτι, αφού αυτός πέρασε 10 χρόνια στα στρατόπεδα της Βορκούτα και έπαθε παράλυση εκεί. Η αναφορά αυτών των ανθρώπων αποτελεί φόρο τιμής στη μνήμη των αθώων θυμάτων της σταλινικής βακχαναλίας.

Τα έγγραφα των αρχείων δείχνουν ότι «μόνο από την 1η Δεκεμβρίου έως τις 25 Δεκεμβρίου συνελήφθησαν 35 άτομα, Έλληνες που ζούσαν στο Αζερμπαϊτζάν. Και η ίδια η «επιχείρηση» διήρκεσε μέχρι τις 15 Απριλίου 1938 και αυτοί οι μήνες θεωρήθηκαν οι πιο «εκτελέσιμοι». Οι περισσότεροι από τους συλληφθέντες διώχθηκαν με ψευδείς κατηγορίες ότι ανήκουν σε «παράνομη οργάνωση

του σαμποτάζ και των ανταρτών». Ωστόσο, ακόμη και η γνώση της Ελληνικής γλώσσας ή η επιθυμία να τη σπουδάσουν θεωρούνταν έγκλημα.

Το 1939 μερικές οικογένειες, που είχαν την Ελληνική υπηκοότητα, κατάφεραν να φύγουν για την Ελλάδα με ατμόπλοιο από το Βατούμι και την Οδησό. Σε αυτό βοήθησε η Πρεσβεία της Ελλάδος στην ΕΣΣΔ.

Το 1942 έγινε η πρώτη εκτόπιση των Ελλήνων, συμπεριλαμβανομένων και των Αζερμπαϊτζανών, σε ειδικούς οικισμούς στο Βόρειο Καζαχστάν και στη Σιβηρία.

Η δεύτερη μαζική εκτόπιση έγινε εν καιρώ ειρήνης. Το 1949 δεκάδες χιλιάδες Έλληνες, κυρίως από τη Γεωργία, εξορίστηκαν στο Νότιο Καζαχστάν. Στο Μπακού αυτό συνέβη τη νύχτα της 13^{ης} προς 14^{ης} Ιουνίου, όταν σε εκατοντάδες Έλληνες δόθηκε μόνο μία ώρα για να μαζέψουν τα πράγματα τους. Και μετά τους περίμενε ένας μακρύς εφιαλτικός δρόμος μέσα σε φορτηγά βαγόνια στις στέπες του Καζαχστάν. Η απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος, που εγκρίθηκε το Μάιο του 1949, εξηγούσε για την εξορία των Ελλήνων ότι αυτή γίνεται «με σκοπό την εκκαθάριση της Μαύρης Θάλασσας και του Καυκάσου από πολιτικά αναξιόπιστα στοιχεία».

Νά τί γράφει ο Δ. Συμφορίδης στα απομνημονεύματά του: «μας έφεραν στην πλατφόρμα με τα ζώα στο Κισλάχ, όπου συνήθως εκφόρτωναν τα βοοειδή. Έδωσαν ένα φορτηγό για εκφόρτωση σε ένα από τα φορτηγά βαγόνια που στέκονταν για φόρτωση. Έπρεπε να ξεφορτωθούμε από τα φορτηγά και να φορτωθούμε στο βαγόνι, όπου ήταν ήδη γεμάτο κάργα. Με τον ζήλο τους να υπερεκπληρώσουν τα σχέδιά τους, έφτασαν στο σημείο να φέρουν και να ξαπλώσουν στη μέση του βαγονιού έναν ετοιμοθάνατο γέρο. Μετά από πολύωρη στάθμευση, μας πήγαν στην Αλιάτα, όπου περίμεναν παρόμοια βαγόνια με απελαθέντες από τη Γεωργία και Αρμενία. Στην Αλιάτα ξεχώρισαν τα βαγόνια με τους Έλληνες, έφτιαξαν ένα τραίνο από αυτά και ξεκινήσαμε βόρεια, συνοδευόμενοι από ένοπλους στρατιώτες».

Ως αποτέλεσμα της εκτόπισης, εκατοντάδες Έλληνες έχασαν τη μικρή τους πατρίδα, έχασαν τα σπίτια τους, τις περιουσίες που απέκτησαν μέσα σε δεκαετίες. Το βασικότερο, υπήρχαν ανθρώπινες απώλειες στις δυσβάσταχτες συνθηκών της μεταφοράς, που διήρκεσε πάνω από δύο εβδομάδες.

Ιδιαίτερα «τυχερή» ήταν η οικογένεια του Ν.Φ. Τυφτικίδη, η οποία είχε εκτοπιστεί δυό φορές – το 1942 και το 1949. Η διαβίωση σε αυτούς τους ειδικούς οικισμούς συνεχιζόταν μέχρι το 1956 και μόνο μετά την

αποκατάσταση και άρση των περιορισμών πολλοί άνθρωποι γύρισαν στο Μπακού, όμως ένα μέρος έμεινε στο Καζαχστάν ή έφυγε σε άλλες πόλεις της ΕΣΣΔ.

Κατά τη διάρκεια πολλών ετών, από την αρχή της εγκατάστασής τους στο Αζερμπαϊτζάν, οι Έλληνες προσπάθησαν να διατηρήσουν τη γλώσσα τους, τα ήθη και τα έθιμα, παρά την επιρροή που ασκούσε το νέο περιβάλλον διαβίωσης στον τρόπο ζωής τους, όμως ως αποτέλεσμα των απάνθρωπων καταστολών του «Πατέρα του Λαού», του Στάλιν, η κοινότητα αραίωσε αισθητά για αρκετές δεκαετίες, έχοντας χάσει την ενότητα που δημιουργήθηκε μέσα σε διάρκεια χρόνων. Το 1990-92, σε περιόδους πολιτικής αστάθειας και οικονομικής ύφεσης, περισσότεροι από 100 Έλληνες έφυγαν από το Μπακού και το Σουμγκάιτ, κυρίως για την Ελλάδα και σχεδόν όλοι εγκατέλειψαν το χωριό Μεχμανά, με εξαίρεση 2-3 ηλικιωμένους.

Αργότερα, μετά την άνοδο του Χέινταρ Αλίεφ στην εξουσία, η κατάσταση σταθεροποιήθηκε. Στο ανεξάρτητο Αζερμπαϊτζάν, στο πλαίσιο του εκδημοκρατισμού της κοινωνίας, οι εθνικές μειονότητες έγιναν πιο ενεργές, κατέστη δυνατή η δημιουργία κοινοτήτων.

Το 1993 στο Αζερμπαϊτζάν άνοιξε η Πρεσβεία της Ελληνικής Δημοκρατίας και τον Ιούλιο του 1994 στο Μπακού με την πρωτοβουλία του Πρέσβυ της Ελλάδος στο Αζερμπαϊτζάν, κ. Π. Καρακάση, άνοιξε το Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο, το οποίο μετά από κάποιες δεκαετίες ένωσε όλους τους Έλληνες του Αζερμπαϊτζάν. Άνοιξαν τα κυριακάτικα μαθήματα της Ελληνικής γλώσσας, χορού και τραγουδιού, δημιουργήθηκε μουσική βιβλιοθήκη και βιβλιοθήκη με βιβλία για την Ελλάδα, δημιουργήθηκε η δυνατότητα παρακολούθησης ελληνικών τηλεοπτικών εκπομπών, σε δύο κεντρικά Πανεπιστήμια του Μπακού άνοιξαν οι Σχολές Ελληνικής γλώσσας και Πολιτισμού.

Στην αρχή υπήρχε δυσκολία στην εύρεση παλιών ελληνικών οικογενειών του Μπακού και των απογόνων τους, διότι σχεδόν έξι δεκαετίες χωρισμού έκαναν τη δουλειά τους. Ένα μικρό μέρος τους συναντιόταν μόνο στις κηδείες των οικείων τους.

Οι περισσότεροι από αυτούς που μετακόμισαν στο Μπακού μετά τον πόλεμο δεν ήξεραν ο ένας τον άλλον. Αλλά, «ο κόσμος είναι μικρός» και μέχρι το 1997 το κέντρο αριθμούσε περίπου 100 οικογένειες και το Πολιτιστικό Κέντρο μετατράπηκε στον Ελληνικό Σύλλογο «Αργώ».

Η ευνοϊκή πολυπολιτισμική ατμόσφαιρα και η καλοσύνη του Αζερμπαϊτζανικού λαού συνέβαλαν στην ενσωμάτωση των Ελλήνων και στην εκδήλωση των έμ-

φυτων κλίσεων τους – της λαχτάρας για γνώσεις και εργατικότητα.

Σχετικά με μερικούς διάσημους Έλληνες του Μπακού:

Ο Κανδύλης Γιώργος (Ζόρζ) του Παναγιώτη - γεννήθηκε το 1913 στο Μπακού όπου ζούσε στην οδό Γκόρκι Νο 10 με την οικογένειά του, η οποία μετανάστευσε το 1920. Αφού έγινε παγκοσμίου φήμης Γάλλος αρχιτέκτονας, επισκέφτηκε την πατρίδα του το 1985 μετά από πρόσκληση του ακαδημαϊκού Αζίζ Αμπντουλαζίζ.

Φ. Α. Συμφόροβ (1906-1967). - Το 1938 συνελήφθη για ψευδή καταγγελία, πέρασε αρκετούς μήνες σε φυλακή του Μπακού. Κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πατριωτικού Πολέμου ήταν επικεφαλής του ομίλου των αρτοποιιών του Μπακού, μετά τον πόλεμο ήταν πρόεδρος του ομίλου αρτοποιιών του Μπακού, διευθυντής Εργοστασίου αρτοποιίας. Του είχαν απονεμηθεί παράσημα και μετάλλια. Διετέλεσε βουλευτής του Περιφερειακού Συμβουλίου της 2ης και 3ης σύγκλησης το 1948 και το 1950.

Κ.Χ. Τριανταφυλλίδης – ζωγράφος, Διακεκριμένος Καλλιτέχνης Πολιτισμού του Αζερμπαϊτζάν. Βραβευμένος με μετάλλια και διπλώματα. Ένα τέταρτο του αιώνα εργάστηκε στο Ακαδημαϊκό Δραματικό Θέατρο προς τιμή του Μ. Αζίζμπεκοβ.

Α. Γ. Παυλίδης (1926-2003) - για περίπου 50 χρόνια ήταν καθηγητής στο Τμήμα Φυσικής αγωγής του Ινστιτούτου Πετρελαίου και Χημείας, - Επίτιμος καθηγητής της Φυσικής αγωγής και Αθλητισμού της ΣΣΔ του Αζερμπαϊτζάν - Επίτιμος προπονητής του Αζερμπαϊτζάν, ο ίδιος πολλαπλός πρωταθλητής του Αζερμπαϊτζάν και της Σπαρτακιάδας των Λαών της ΕΣΣΔ στην ελευθέρα πάλη.

Τυφτικίδης Νικολάος του Θωμά - καθηγητής-μουσικολόγος, μέλος της Ένωσης των μουσικοσυνθετών. Από το 1924 έως το 1949 έζησε στο Μπακού και σπούδασε στο Ωδείο του Μπακού. Συγγραφέας πάνω από 50 επισημονικών έργων.

Κουρπαλίδης Γεώργιος του Μιχαήλ - μετά την αποφοίτησή του από το Αραβικό Τμήμα της Σχολής Ανατολικών Σπουδών του Κρατικού Πανεπιστημίου του Μπακού το 1968, εργάστηκε για επτά χρόνια στο Ινστιτούτο Ιστορίας της Ακαδημίας Επιστημών της ΣΣΔ του Αζερμπαϊτζάν. Μετακόμισε στη Μόσχα το 1975.

Κέσοβα Σάρα του Κοσμά (1901-1971) - γιατρός, Διδάκτωρ Ιατρικών Επιστημών. Εργάστηκε στο Ιατρικό Ινστιτούτο του Αζερμπαϊτζάν.

Μεταξάς Ηρακλής του Παναγιώτη (1889-1918) - ένας από τους 26 επιτρόπους του Μπακού. ✨